

**ՎԵՐԱՔՆՆԻՉ ԵՎ ՎՃՌԱԲԵԿ ԱՏՅԱՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՌՈՒԹԱՅԻՆ
ԴԵՐԻ ՀՍՏԱԿԵՑՈՒՄԸ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՆՈՐ
ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ԼՈՒՑՄԻ ՆԵՐՔՈ՝**

ՏԱԹԵՎ ՍՈՒՋՅԱՆ

Տեսության մեջ ընդհանուր առմամբ առանձնացնում են դատական ակտերի վերանայման երկու հիմնական (դասական) ձևեր¹, որոնք բնորոշվում են «վերաքննություն» (ծագում է լատիներեն՝ *appelare* բառից, որը թարգմանաբար նշանակում է բողոքարկել, դիմել բարձրագույն դատական ատյանին գործն ըստ էության լուծելու համար) և «վճռաբեկություն» (ծագում է լատիներեն «*cassatio*» կամ ֆրանսերեն «*casser*» բառից, որը թարգմանաբար նշանակում է կոտրել, ջարդել, ոչնչացնել, այսինքն՝ բեկանել կամ չեղյալ հայտարարել ստորադաս դատարանի դատական ակտը) եզրույթներով²:

ՀՀ եռաստիճան դատական համակարգի պայմաններում վերանայման այս հիմնական ձևերը ՀՀ քրեական դատավարությունում իրացվում են համապատասխանաբար ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի

* Հոդվածը պատրաստվել է 15-T- 5E236՝ «Դատական ակտերի վճռաբեկ վերանայման տեսական և գործնական հիմնախնդիրները» թեմատիկ հայտի շրջանակներում:

¹ Վերոհիշյալ դիտարկմանը, իհարկե, պետք է վերաբերվել որոշակի վերապահումով, քանի որ դատական ակտերի վերաքննիչ և վճռաբեկ վերանայման կառուցակարգերի առանձնացումը բնորոշ է մայրցամաքային կամ ժամանագերմանական իրավական համակարգին: Մինչդեռ ընդհանուր իրավունքի համակարգին ընդհանրապես խորթ է «վճռաբեկություն» եզրույթը, և դատական ակտերի վերանայման բոլոր հնարավոր ձևերը կլանվում են «ապելյացիա» (վերաքննություն) հասկացության մեջ: Անգամ նույն մայրցամաքային իրավական համակարգում բարձրագույն դատական ատյանի կողմից իրականացվող վերանայման շրջանակներում առանձնացնում են երկու հիմնական մոդել՝ ֆրանսիական վճռաբեկությունը և գերմանական ռեիզիան: Ավելի մանրամասն տե՛ս **Sofie M., F. Geeroms**, Comparative law and legal translation. Why the terms Cassation, Revision and Appeal should not be translated // The American journal of Comparative Law, Vol. 50, No. 1, (Winter, 2002), էջ 201-228// http://www.jstor.org/stable/840834?seq=1#page_scan_tab_contents:

² Տե՛ս **Գ. Ս. Ղազինյան**, Քրեական դատավարության պատմական և արդի հիմնախնդիրները Հայաստանում, Եր., 2001, էջ 382-383, **Калмыков В. Б.** Кассационное производство в уголовном процессе: Проблемы теории и правоприменения. Дисс. канд. юрид. наук. Казань, 2010, էջ 11-40, **Сухова О. А.**, Кассационное обжалование судебных решений в российском уголовном процессе. Дисс. канд. юрид. наук. Саранск, 2004, էջ 18-61, **Строгович М. С.** Уголовный процесс. М., 1946, էջ 450, **Sofie M. F. Geeroms**, նշվ. աշխ., **J. A. Jolowicz**, Appeal, Cassation, Amparo and all that: What and why?, էջ 2050-2051 // <http://biblio.juridicas.unam.mx/libros/2/643/26.pdf>

րանի քրեական պալատի (այսուհետ նաև՝ Վճռաբեկ դատարան) կողմից³: Թե՛ վերաքննությունը և թե՛ վճռաբեկությունը բնութագրվում են որոշակի նպատակային նշանակությամբ, որոնցից բխում են նաև համապատասխան գործառնության առանձնահատկությունները: Ուստի վերանայման այս ձևերից յուրաքանչյուրն իրացնող դատական ատյանների գործառնության դերի վերհանումը և հստակեցումը, ինչպես նաև համապատասխան դատավարական օրենքներում վերջինիս բովանդակային առումով համահունչ օրենսդրական կարգավորումներ նախատեսելը չափազանց կարևոր են անձի դատական պաշտպանության իրավունքի իրացումը, դատարանի մատչելիությունը, դատավարության խնայողականությունն ու արագությունը, դատական վերանայման արդյունավետությունը, իսկ վերջնարդյունքում՝ նաև երկրում իրականացվող արդարադատության պատշաճ որակը երաշխավորելու համար, ինչը հատուկ ընդգծված է նաև վերջին սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգում⁴:

Վերանայման այս երկու ձևերի՝ գործառնության առումով ոչ նույնական լինելու հանգամանքը որոշակիորեն ճանաչված իրողություն է տեսության մեջ: Այսպես, եթե վերաքննության մեխանիզմը ենթադրում է գործի փաստական կողմը վերանայելու, ապացույցները հետազոտելու, այդ թվում՝ նոր ապացույցներ ներկայացնելու հնարավորություն, ապա վճռաբեկությունը բացառապես իրավունքի հիմքով վերանայում է: Սահմանազատելով վերաքննությունը վճռաբեկությունից՝ Ն. Վ. Լանտուխը բավական պատկերավոր եզրահանգում է անում այն մասին, որ վերաքննության ինստիտուտը հիմնված է այն կանխավարկածի վրա, որ վերադաս դատական ատյանը կոչված է լավագույնս երաշխավորելու դատական ակտի արդարացիությունը, իսկ վճռաբեկ վարույթը՝ իրավաբանական այն մտայնության, որ դատարանի կողմից օրենքով սահմանված կարգի պահպանմամբ կայացված ցանկացած դատական ակտ արդարադատ է⁵: Եվ այս առումով քրեադատավարական տեսության մեջ առանձին դատավարագետներ հաճախ մեջբերում են ֆրանսիական քրեական դատավարության տեսության դասական Մ. Տոստեն Էլիի հայտնի պատկերավոր այն բնորոշումը, որ վճռաբեկ վե-

³ Դատական համակարգի այս օղակների կողմից իրացվում են նաև վերանայման այլ գործառնություններ, որոնք, սակայն վերաքննություն կամ վճռաբեկություն չեն: Խոսքը մասնավորապես օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքներով, նյութական կամ դատավարական իրավունքի հիմնարար խախտման հիմքով բացառիկ վերանայման մասին է:

⁴ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության նախագահին առընթեր սահմանադրական բարեփոխումների մասնագիտական հանձնաժողովի մշակված և Հայաստանի Հանրապետության նախագահի կողմից 2015 թվականի մարտի 14-ին հավանության արժանացած՝ «Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգ», Եր., 2014, էջ 40:

⁵ Տե՛ս **Лантух Н. В.** Формы проверки не вступивших в законную силу приговоров. СПб., 2001, էջ 30:

րանայումը դատարան է դատարանի գործունեության նկատմամբ՝ «դատարան դատարանի նկատմամբ», իսկ վերաքննիչ վերանայում իրականացնող դատարանը «գործով դատարան է»⁶: Վճռաբեկությունը բնորոշելով որպես իրավական փաստարկների փոխանակում կամ բանավեճ (քննարկում) իրավունքի մեկնաբանության կարևոր խնդրի շուրջ՝ Լ. Վ. Գոլովկոն հանգել է այն եզրակացության, որ մաքուր վճռաբեկության կամ առհասարակ դատական ակտերի վերանայման համակարգի դասական մոդելը ենթադրում է, որ վերաքննիչ վերանայման արդյունքում կայացված դատական ակտն ըստ էության վերջնական է, և վճռաբեկ վերանայման առարկա կարող է դառնալ միայն դրա իրավական կողմը: Վերանայման այս դասական մոդելի պայմաններում հեղինակը հատկապես կարևորում է այն, որ դրանում բարձրագույն դատական ատյանը, որը և պետք է օժտված լինի վճռաբեկ վերանայման լիազորություններով, կարողանում է ոչ միայն ուղղել դատական սխալները, այլև ապահովել դատական պրակտիկայի միասնականությունը⁷:

ՀՀ իրավական պրակտիկայում բազմիցս կասկածի տակ է դրվել եռաստիճան դատական համակարգի գործառության արդյունավետությունն այն առումով, որ անիմաստ է վերանայող երկու դատական ատյանների միաժամանակյա գոյությունը, եթե գործառությամբ առումով դրանք չեն տարբերվում միմյանցից: Հետևաբար, յուրաքանչյուր պետական մարմնի, այդ թվում՝ վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների գոյությունն առաջին հերթին պետք է արդարացված լինի վերջիններիս կողմից իրականացվող գործառության անհրաժեշտության հիմնավորման և արդյունավետության տեսանկյունից⁸: Ուստի պատահական չէ, որ վերջին սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգային մոտեցումներից մեկը դատական վերանայում իրականացնող ատյանների գործառությամբ դերի հստակեցումն էր, որի բացակայությամբ էր թերևս պայմանավորված եռաստիճան դատական համակարգից երկաստիճան դատական համակարգի անցնելու շրջանավոր գաղափարի գոյությունը, որից, ի վերջո, 2015 թվականի դեկտեմբեր 6-ի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության (այսուհետ նաև՝ Սահմանադրություն) տեքստը հրաժարվել է և հստակորեն սահմանել վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների սահմանադրաիրավական կարգավիճակը՝ դրանով իսկ սահմանադրական հիմքեր ստեղծելով դատական վերա-

⁶ Տե՛ս **Helie F.**, Traite d'instruction criminelle ou theorie du code d'instruction criminelle Paris. 1867. № 892, մեջբերումն ըստ **Лангух Н. В.**, նշվ. աշխ., էջ 26, **Калмыков В. Б.**, նշվ. աշխ., էջ 12:

⁷ Տե՛ս **Головко Л. В.** Новеллы УПК РФ: прогресс или институциональный хаос? // Апелляция, кассация, надзор: новеллы ГПК РФ и УПК РФ. Первый опыт критического осмысления. М., 2011:

⁸ Տե՛ս **Վ. Հովհաննիսյան**, Վերաքննիչ դատարանի սահմանադրաիրավական կարգավիճակի հստակեցումը և վերաքննության տեսակի օբյեկտային սահմանների հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարությունում, «ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու» /գլխ. խմբ.՝ Գ. Ս. Ղազինյան, Եր., 2016, էջ 167:

նայման այս ատյանների գործառույթային դերի հստակեցման համար:

Այսպես, Սահմանադրության 171 հոդվածի համաձայն՝ *Հայաստանի Հանրապետությունում բարձրագույն դատական ատյանը, բացառությամբ սահմանադրական արդարադատության ոլորտի, վճռաբեկ դատարանն է, որը դատական ակտերն օրենքով սահմանված լիազորությունների շրջանակներում վերանայելու միջոցով ապահովում է օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառությունը, ինչպես նաև վերացնում է մարդու իրավունքների և ազատությունների հիմնարար խախտումները*: Սահմանադրության 172 հոդվածն էլ սահմանում է, որ *վերաքննիչ դատարաններն առաջին ատյանի դատարանների դատական ակտերն օրենքով սահմանված լիազորությունների շրջանակներում վերանայող դատական ատյան են*:

Նախ, անդրադառնալով Վճռաբեկ դատարանի սահմանադրաիրավական նոր կարգավիճակին՝ պետք է նշել, որ 2005 թվականի նոյեմբերի 27-ի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 92 հոդվածը սահմանում է, որ *Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն դատական ատյանը, բացի սահմանադրական արդարադատության հարցերից, վճռաբեկ դատարանն է, որը կոչված է ապահովելու օրենքի միատեսակ կիրառությունը*: Քննարկվող նորմի վերոհիշյալ խմբագրությամբ պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանի գործունեության մեջ արդարադատության և օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման գործառույթների հարաբերակցության հարցը տեսաբանների և պրակտիկ աշխատողների կողմից լայն քննարկման առարկա է դարձել⁹: Այս սահմանադրաիրավական նորմի վերլուծությունից բխում է, որ Վճռաբեկ դատարանը ՀՀ բարձրագույն դատական ատյանն է, հետևաբար, որպես դատական իշխանության մարմին, կոչված է իրականացնելու արդարադատություն: Սակայն միննույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանն ունի նաև օրենքի միատեսակ կիրառություն ապահովելու սահմանադրաիրավական առաքելություն: Եվ հստակ չէ, թե արդյոք Վճռաբեկ դատարանը արդարադատություն իրականացնելով է ապահովում օրենքի միատեսակ կիրառությունը, թե օրենքի միատեսակ կիրառություն ապահովելու եղանակով է վերջին հաշվով իրականացնում արդարադատություն: Վերոհիշյալ խնդիրն ավելի է խորացնում ՀՀ դատական օրենսգրքի 50 հոդվածի 1-ին մասում տեղ գտած ձևակերպումը՝ համաձայն որի՝ Վճռաբեկ դատարանի գործունեության նպատակն է ապահովել օրենքի միատեսակ կիրառությունը: Այդ առաքելությունն իրականացնելիս Վճռաբեկ դատարանը պետք է ձգտի նպաստելու իրա-

⁹ Տե՛ս **Ա. Ս. Ղամբարյան**, Դատական քաղաքականությունը Հայաստանի Հանրապետությունում (համատեսական և մեթոդաբանական հիմնախնդիրներ), Եր., 2013, էջ 258-280, **Վ. Վ. Հովհաննիսյան**, ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի կողմից իրավունքի նորմերի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու սահմանադրաիրավական խնդրի իրացումը քաղաքացիական դատավարությունում // «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն», Եր., 2016, № 1 (19), էջ 64-75:

վունքի զարգացմանը: Նշված բազմիմաստ կարգավորումները հիմնավորում են, որ Վճռաբեկ դատարանի սահմանադրաիրավական կարգավիճակի հստակեցումից է մեծապես կախված վճռաբեկության՝ որպես դատական ակտերի վերանայման ձևի համարժեք բովանդակային օրենդրական կանոնակարգումը:

Այսպես, օրինակ, օրենքի միատեսակ կիրառություն ապահովելու սահմանադրաիրավական գործառույթը հանգեցրել է այն բանին, որ եթե նախքան 2006 թվականի հուլիսի 7-ի օրենքով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում կատարված փոփոխությունները գործում էր վճռաբեկ բողոքարկման ազատության սկզբունքը, և օրենքով նախատեսված ձևական պահանջները բավարարող բողոքն անվերապահորեն ընդունվում էր վարույթ և դառնում Վճռաբեկ դատարանի քննարկման առարկա, ապա նշված օրենքով ներդրվեց դատական ակտերի բողոքարկման թույլատրական (դիսկրեցիոն) կարգ, որի համաձայն՝ վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու համար այն պետք է համապատասխանի որոշակի բովանդակային չափանիշների: Նշված փոփոխությունը պայմանավորված էր նրանով, որ դատական իշխանության բարձրագույն մարմնի կողմից օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման (իրավունքի զարգացում) գործառույթի իրականացումը պահանջում է վերջինիս ծանրաբեռնվածության նվազեցման համապատասխան մեխանիզմների մշակում, այդ թվում՝ բողոքը վարույթ ընդունելու և, ըստ այդմ, դատական ակտը վերանայելու հայեցողական լիազորությունների նախատեսում: Սակայն միևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանի հստակ սահմանադրաիրավական կարգավիճակի բացակայության պայմաններում հարց է ծագում, թե արդյոք այս գործառույթի արդյունավետ իրականացումը պետք է դիտարկել որպես գերխնդիր և ապահովել դրա իրացումը նույնիսկ արդարադատության շահերի հաշվին, թե բոլոր դեպքերում կոնկրետ խնդրի լուծումը, այն է՝ վարույթ ընդունելու հիմքերի օրենսդրական կանոնակարգումը, պետք է իրականացնել այն հաշվով, որ բացառվի ընտրողական արդարադատության իրականացումն այն պարագայում, երբ խոսքը անձի հիմնարար իրավունքների և օրինական շահերին առնչվող դատական սխալների մասին է, այսինքն՝ երբ հնարավոր են դատական սխալի առկայության այնպիսի փաստեր, որոնք կապված չլինեն օրենքի միատեսակ կիրառության (իրավունքի զարգացման) ապահովման անհրաժեշտության հետ:

Ժամանակին ռուս նշանավոր դատավարագետ Ի. Յ. Ֆոյնիցկին բավական հետաքրքիր դիտարկում է արել առ այն, որ վճռաբեկության ինստիտուտը հետապնդում է երկու բնույթի խնդիրներ՝ դատական-քաղաքական և դատական-գործնական: Դատական-քաղաքական խնդիրը, նրա բնորոշմամբ, Վճռաբեկ դատարանին հաղորդում է դատական հսկողության բարձրագույն մարմնի բնույթ և նշանակություն, իսկ ինքնին վճռաբեկությունը դառնում է ի շահ օրենքի իրականացվող գործու-

նեություն՝ կտրված գործի էությունից: Դատավարագետի խոսքերով՝ դատական-գործնական խնդրի վրա է հիմնված վճռաբեկությունը՝ ի շահ գործի, երբ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը սահմանափակվում է միայն այդ կոնկրետ գործի ճակատագիրը լուծելով¹⁰: Ըստ էության նույն դատական-քաղաքական և դատական-գործնական խնդիրներն են առանձնացնում այն դատավարագետները, որոնց համոզմամբ՝ դատական ակտերի վերանայման այս ձևը կոչված է համապատասխանաբար նպաստելու քրեական, քրեադատավարական և մյուս օրենքների ճիշտ մեկնաբանությանը և կիրառմանը (դատական պրակտիկայի ղեկավարմանը), աջակցելու քրեական գործերով միասնական դատական պրակտիկայի ձևավորմանը և ապահովելու մարդու ու քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը¹¹:

Դատական սխալների ուղղումը և ըստ այդմ մարդու ու քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունն առհասարակ դատական վերանայման համակարգի առջև դրված հիմնական խնդիրներից է: Եվ այս խնդրի լուծման հարցում անմասն չի կարող մնալ նաև այդ համակարգը կազմող տարրերից մեկը՝ վճռաբեկությունը: Վերջին եզրահանգման օգտին է խոսում նաև այն հանգամանքը, որ դատական վերանայման այս ձևը գործադրող մարմինը, որպես կանոն, երկրի բարձրագույն դատական ատյանն է և որպես դատական իշխանության բարձրագույն մարմին՝ կոչված է իրականացնելու արդարադատություն:

Դատական ակտերի վճռաբեկ վերանայումը կոչված է լուծելու դատական վերանայման մեկ այլ կարևոր խնդիր ևս, այն է՝ օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովումը: Այս խնդրի կարևորությունն անվիճելի է այն իմաստով, որ միասնական իրավակիրառ չափանիշների մշակումն օրենքի և դատարանի առջև բոլորի հավասարության սահմանադրական սկզբունքի, իրավունքի գերակայության, իրավական որոշակիության հիմնարար արժեքների ապահովման գործուն մեխանիզմ է¹²: Պետք է համաձայնել տեսական գրականության մեջ արտահայտված այն կարծիքին, որ բարձրագույն դատական ատյանների կողմից օրենքի միատեսակ մեկնաբանությունը և ըստ այդմ միասնական դատական պրակտիկայի ապահովումը օբյեկտիվ անհրաժեշ-

¹⁰ Տե՛ս **Фойницкий И. Я.** Курс уголовного судопроизводства. Том 2. СПб., 1910, էջ 520: file:///C:/Users/USER/Downloads/1foynitskiy_i_ya_kurs_ugolovno_sudoproizvo_dstva_tom_2.pdf

¹¹ Տե՛ս **Ковтун Н. Н.** Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России. Монография. Н. Новгород, 2002, էջ 85, **Sarstedt W.**, Die Revision in Strafsachen. Essen, 1962, էջ 31, մեջբերումն ըստ **Лантух Н. В.**, նշվ. աշխ., էջ 81:

¹² Տե՛ս **Быстров А. Н.** Проблемы обеспечения единообразия в истолковании правовых норм судами общей юрисдикции и арбитражными судами (на примере Закона об ОСАГО). М., 2009. <http://cyberleninka.ru/article/n/problemy-obespecheniya-edinoobraziya-v-istolkovanii-pravovyh-norm-sudami-obshchey-yurisdiktii-i-arbitrazhnyimi-sudami-na-primere-zakona>, **Юревич И. В.** Роль Верховного суда Украины в обеспечении единства правопонимания // "Проблемы законности", № 116, 2011. <http://cyberleninka.ru/article/n/rol-verhovnogo-suda-ukrainy-v-obespechenii-edinstva-pravoponimaniya>:

տություն են՝ պայմանավորված այնպիսի գործոններով, ինչպիսիք են անընդհատ փոփոխվող օրենսդրությունը, որը հաճախ բարդ իրավական խնդիրներ է առաջացնում իրավակիրառ պրակտիկայում, օրենսդրական կարգավորման բացերին արագ արձագանքելու անհրաժեշտությունը, իրավական համակարգի աստիճանական համապատասխանեցումը իրավունքի հանրաճանաչ սկզբունքներին և միջազգային իրավունքի նորմերին¹³: Այս խնդրի կարևորությունն ընդգծել է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ նաև՝ Եվրոպական դատարան)¹⁴: Իր նախադեպային իրավունքում Եվրոպական դատարանը արձանագրել է, որ բարձրագույն դատական ատյանների վրա է դրված ստորադաս դատարանների համար ուղղորդող նշանակություն ունեցող մեկնաբանություններ տալու պարտականությունը: Հակառակ պարագայում բարձրագույն դատական ատյանը դառնում է իրավական անորոշության աղբյուր՝ խաթարելով հասարակության վստահությունը դատական համակարգի նկատմամբ¹⁵:

Իրավական համակարգերի գլոբալացման արդի պայմաններում բարձրագույն դատական ատյանին իրավունքի զարգացման և միասնական իրավաքաղաքականության (օրենքի միատեսակ կիրառության) ապահովման գործառույթների վերապահումը և այս խնդրի արդյունավետ իրացման նպատակով Վճռաբեկ դատարանի ծանրաբեռնվածության նվազեցմանն ուղղված համապատասխան մեխանիզմների ներմուծումը, կարծում ենք, իրավաչափ է, սակայն, այդուհանդերձ, Վճռաբեկ դատարանը՝ որպես դատական իշխանության բարձրագույն մարմին, պետք է հնարավորություն ունենա իրականացնելու իր հիմնական՝ արդարադատության գործառույթը: Եվ ըստ էության հավասարակշռված կարգավորման այս գաղափարն է զարգացել 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 171 հոդվածի 2-րդ մասում, համաձայն որի՝ Վճռաբեկ դատարանն ապահովում է *օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառությունը*, վերացնում է մարդու իրավունքների և ազատություն-

¹³ Տե՛ս **Скитович В. В., Седельник В. В.** Правосудие и правоохранительная деятельность в евразийском пространстве. К вопросу об имплементации судебного прецедента в правовую систему Республики Беларусь. <http://www.eurasian-advocacy.ru/pravosudie-i-pravookhranitelnaya-deyatelnost-v-evrazijskom-prostranstve/1468-k-voprosu-ob-implementatsii-sudebnogo-pretседента-v-pravovuyu-sistemu-respubliki-belarus>: **Вишневский Г. А.** Единство судебного правоприменения как способ обеспечения верховенства права // <http://ecsosman.hse.ru/data/2012/01/06/1270397099/2-2011-4.pdf>, **Цвайгерт К., Кетц Х.** Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. В 2 т. Т. 1. М., 2000, էջ 403 // <http://www.twirpx.com/file/139935/> **S. Պորոսյան**, Իրավունքի աղբյուրները գլոբալացման պայմաններում, Օրինականություն, № 72, 2012, էջ 63:

¹⁴ Տե՛ս **S.W. v. the United Kingdom**, 1995 թվականի նոյեմբերի 25-ի վճիռ, գանգատ թիվ 20166/92, կետ 36, **C.R. v. the United Kingdom**, 1995 թվականի նոյեմբերի 22-ի վճիռ, գանգատ թիվ 20190/92, կետ 34:

¹⁵ Տե՛ս **Beian v. Romania**, 2007 թվականի դեկտեմբերի 6-ի վճիռ, գանգատ թիվ 30658/05, կետ 39, **Pérez Arias v. Spain**, 2007 թվականի հունիսի 28-ի վճիռ, գանգատ թիվ 32978/03, կետ 27:

ների **հիմնարար խախտումները**: Եվ այս սահմանադրական կարգավորմանը համահունչ ներկայումս շրջանառության մեջ գտնվող ՀՀ նոր դատական օրենսգրքի նախագծի¹⁶ 32 հոդվածի 1-ին մասը, մասնավորապես սահմանում է, որ Վճռաբեկ դատարանը Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտերն օրենքով սահմանված լիազորությունների շրջանակում վերանայելու միջոցով ապահովում է օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառությունը, վերացնում է մարդու իրավունքների և ազատությունների հիմնարար խախտումները: Նույն հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերը համապատասխանաբար առավել ընդհանուր գծերով բացահայտում են այս գործառույթների բովանդակությունը՝ սահմանելով, որ օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառությունը Վճռաբեկ դատարանն ապահովում է վերանայվող դատական ակտով կիրառված օրենքը կամ այլ նորմատիվ իրավական ակտը մեկնաբանելով, որը կիրառվել է հակասական մեկնաբանությամբ, կամ որի կապակցությամբ առկա է իրավունքի զարգացման խնդիր, իսկ մարդու իրավունքների և ազատությունների հիմնարար խախտումները վերացնելու նպատակով Վճռաբեկ դատարանը վերանայում է այն դատական ակտերը, որոնք կայացնելիս Վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ են տրվել Սահմանադրությամբ ամրագրված՝ մարդու հիմնական իրավունքները, ազատությունները և արդարադատության բուն էությունը խաթարող նյութական կամ դատավարական իրավունքի խախտումներ: Քննարկվող սահմանադրական նորմը և դրա ինկորպորացմանն ուղղված՝ ՀՀ դատական նոր օրենսգրքի նախագծի վկայակոչված կարգավորումները, բնականաբար, առավել մանրակրկիտ կարգավորում պետք է գտնեն ճյուղային դատավարական օրենքներում:

Այս առումով հարկ ենք համարում նշել, որ Վճռաբեկ դատարանի գործունեության մեջ օրենքի միատեսակ կիրառության և արդարադատության իրականացման գործառույթների ողջամիտ հավասարակշռության ապահովման տեսանկյունից համաչափ օրենսդրական կարգավորումներ են նախատեսված ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծում, որոնց համաձայն՝ պետք է շարունակի գործել բողոքը վարույթ ընդունելու հայեցողական կարգ որպես օրենքի միատեսակ կիրառության արդյունավետ իրականացման երաշխիք, և մինչև նույն ժամանակ, հստակ սահմանված դատական կոպիտ սխալների առկայության դեպքում բողոքը պետք է պարտադիր վարույթ ընդունվի՝ անկախ օրենքի միատեսակ կիրառություն ապահովելու անհրաժեշտության առկայությունից կամ բացակայությունից: Դրան հակառակ՝ գործող օրենսդրական կարգավորումները, հատկապես «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-48-Ն օրեն-

¹⁶Տե՛ս <https://www.e-draft.am/projects/469/about>

քով կատարված փոփոխությունների և լրացումների ինկորպորացման արդյունքում ստեղծված վիճակը, երբ դատական սխալի իմաստով վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքերը նույնացվում են վերաքննիչ վերանայման արդյունքում դատական ակտի բեկանման և փոփոխման հիմքերի հետ, չի բխում Վճռաբեկ դատարանի սահմանադրական նոր կարգավիճակից: Առկա կարգավորումների տառացի մեկնաբանությունից բխում է, որ ցանկացած դատական սխալի հիմքով բերված վճռաբեկ բողոք պետք է պարտադիր վարույթ ընդունվի և ըստ էության քննության առարկա դառնա: Իսկ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի ծանրաբեռնվածության և դատավորների սահմանափակ թվի պայմաններում բոլոր բողոքները վարույթ ընդունելու և ըստ էության քննության առնելու պարագայում որակյալ դատական նախադեպեր ստեղծելու հնարավորությունը, ինչպես ցույց է տալիս դատական պրակտիկայի վիճակագրությունը, առավել քան կասկածելի է: Այսպես, օրինակ, ՀՀ դատական դեպարտամենտից 2016 թվականի ապրիլի 13-ին ստացված թիվ Ե-2360 տեղեկանքի համաձայն՝ 2010-2015 թթ. ընթացքում Վճռաբեկ դատարան ներկայացված բողոքների թիվը տատանվել է 1043-1455-ի սահմաններում, այսինքն՝ միջինը գերազանցել է տարեկան 1000-ը¹⁷: Ասվածը, իհարկե, չի նշանակում, որ բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքերի շրջանակից պետք է բացառվեն անձի հիմնարար իրավունքներին և ազատություններին առնչվող դատական սխալի դեպքերը, քանի որ դրանց քննությամբ ապահովվելու է Վճռաբեկ դատարանի կողմից արդարադատության իրականացումը:

Ինչ վերաբերում է Վերաքննիչ դատարանի նոր սահմանադրական կարգավիճակին, ապա հարկ է նշել, որ Սահմանադրության արդեն իսկ հիշատակված հոդվածների համակարգային վերլուծության միջոցով պրոֆեսոր Վ. Հովհաննիսյանը իրավաչափորեն դիտարկում է անում առ այն, որ Հայաստանի Հանրապետությունում դատական վերանայման գործառույթ իրականացնող հիմնական դատական ատյանը վերաքննիչ դատարանն է, քանի որ Վճռաբեկ դատարանի կողմից քննության առարկա կարող են դառնալ ողջամտորեն սահմանափակ գործեր, ինչը բացառապես պայմանավորված է նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառության ու մարդու իրավունքների և ազատությունների հիմնարար խախտումների վերացման անհրաժեշտությամբ¹⁸:

Վերաքննության՝ որպես դատական ակտի վերանայման ձևի տարբերիչ առանձնահատկությունը, ինչպես արդեն նշել ենք, գործով ապացույցներ հետազոտելու և ըստ այդմ գործի փաստական կողմին

¹⁷ Նշված վիճակագրական տվյալների մասով տե՛ս նաև ՀՀ դատարանների գործունեության վերաբերյալ ըստ տարիների համեմատական վիճակագրական վերլուծությունները http://www.court.am/files/news/3788_am.pdf// http://www.court.am/files/news/3388_am.pdf// http://www.court.am/files/news/2864_am.pdf// http://www.court.am/files/news/2457_am.pdf// http://www.court.am/files/news/2151_am.pdf

¹⁸ Տե՛ս Վ. Հովհաննիսյան, նշվ. աշխ., էջ 168:

անդրադառնալու հնարավորությունն է, որով այն տարբերվում է դատական ակտերի վերանայման մյուս ձևերից, այդ թվում նաև վճռաբեկությունից: Եվ Սահմանադրության վկայակոչված հոդվածների վերլուծությունից կարելի է եզրակացնել, որ դրանցում փորձ է արվել արտացոլելու վերաքննության վկայակոչված առանձնահատկությունը և զարգացնելու այն գաղափարը, որ փաստի հիմքով վերջնական դատական ակտ կայացնելու լիազորությունը վերապահված է Վերաքննիչ դատարանին, իսկ Վճռաբեկ դատարանը հանդես է գալիս բացառապես որպես իրավունքի դատարան: Սահմանադրական այս նոր կարգավորումների համատեքստում Վերաքննիչ դատարանի՝ որպես երկրորդ ատյանի դերակատարումն էլ ավելի է կարևորվում: Եվ այս տեսանկյունից քննարկման կարիք ունի այն հարցը, թե որքանով են վերաքննության գործող օրենսդրական կարգավորումները համահունչ Վերաքննիչ դատարանի սահմանադրական առաքելությանը, և արդյոք դրանք բավարար իրավական հիմքեր են ստեղծում Վերաքննիչ դատարանի կողմից դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար:

Այս առումով թերևս ոչ իրավաչափ է թվում գործող օրենսդրական այն կարգավորումը, երբ Վերաքննիչ դատարանը լիազորված է իրականացնելու նաև վճռաբեկության կարգով գործերի քննություն: Դա ոչ իրավաչափ շեղում է վերանայման տարբեր ատյանների գործառությանի (ֆունկցիոնալ) դերի հստակ տարանջատման կարևորագույն պահանջից և ակնհայտ հակասության մեջ է մտնում Վերաքննիչ դատարանի նոր սահմանադրական կարգավիճակի հետ: Խոսքը, մասնավորապես, ՀՀ գործող քրեական դատավարության օրենսգրքի 390 հոդվածի 1-ին մասում առկա կարգավորման մասին է, համաձայն որի՝ Վերաքննիչ դատարանում գործերի քննությունը կատարվում է վերաքննության կանոններով, ինչպես նաև Վճռաբեկ դատարանում գործերի քննության համար սահմանված կանոններով: Այս նորմին ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ Գ. Հախնազարյանի վերաբերյալ գործով 2009 թվականի հունիսի 29-ի որոշմամբ տրված դատական մեկնաբանությունը հանգեցրել է Վերաքննիչ դատարանում բողոքի քննության երկու գուգահեռ իրավական ռեժիմների՝ վերաքննության և վճռաբեկության առկայությանը, որոնց որակական տարբերությունը՝ կապված, օրինակ, կողմերի պարտադիր մասնակցության, նոր ապացույցներ հետազոտելու հնարավորության հետ, ակնհայտ է: Թեև այդ նույն որոշմամբ փորձ է արվել սահմանելու նաև այս ռեժիմներից յուրաքանչյուրի ընտրության որոշակի չափանիշներ, այդուհանդերձ, անկախ այդ պայմաններից, Վերաքննիչ դատարանի կողմից վճռաբեկության կանոններով գործի քննությունը ինքնին հակասության մեջ է մտնում այս դատարանի բուն առաքելության հետ:

Այսպիսով, ամփոփելով կարող ենք փաստել, որ 2015 թվականի

դեկտեմբերի 6-ի սահմանադրական փոփոխությունների շնորհիվ էապես հստակեցվել է վերաքննիչ և վճռաբեկ ատյանների սահմանադրահրավական կարգավիճակը, և երկրի հիմնական օրենքի մակարդակով ամուր սահմանադրական հիմքեր են ստեղծվել վերաքննության և վճռաբեկության գործառական կրկնությունը բացառելու և վերանայման այս ձևերից յուրաքանչյուրը, դրանք գործադրող դատարանների սահմանադրական առաքելությանը համապատասխան ճյուղային օրենսդրական կարգավորման ենթարկելու համար:

Բանալի բառեր – *վերաքննություն, վճռաբեկություն, Վերաքննիչ դատարան, Վճռաբեկ դատարան, օրենքի միատեսակ կիրառություն, դատական սխալների ուղղում, վերաքննության ռեժիմ, վճռաբեկության ռեժիմ*

TATEV СУДЖЯН – Уточнение функциональной роли апелляционной и кассационной инстанций в свете нового конституционно-правового статуса. – В статье рассмотрено неоднозначное толкование законодательного регулирования апелляции и кассации в качестве форм пересмотра судебных актов, обусловленное отсутствием их чёткой функциональной роли. Проанализирован новый правовой статус судов апелляционной и кассационной инстанций и сделан вывод о возможном урегулировании отраслевых процессуальных законов.

Ключевые слова: *апелляция, кассация, Апелляционный суд, Кассационный суд, единообразное применение закона, исправление судебных ошибок, режим апелляции, режим кассации*

TATEV SUJYAN – Clarification of the Functional Role of Appellate and Cassation Instance in the Light of the New Constitutional-legal Status. – The issues of ambiguous interpretation of the legislative regulations of appeal and cassation as forms of the judicial review, due to the lack of clear differentiation of the functional role of appeal and cassation, are discussed in the article presented. The article analyzes the new legal status of the Appellate and Cassation Courts and as a result of the analysis conclusions are made in regard to the possible legislative regulations in procedural laws aimed to guarantee the functional role of appeal and cassation.

Key words: *appeal, cassation, Appeal Court, Cassation Court, uniform application of law, correction of judicial errors, appeal regime, cassation regime*